

MEVLEVÎ MENÂKİBNÂMESİ
MAHZENÜ'L-ESRÂR'DA KADIN MOTİFİ*

Elif ÖZCAN UĞUR**

Sevim YILMAZ ÖNDER***

ÖZET

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273) Türk tasavvuf edebiyatına yön veren büyük bir değerdir. Telif ettiği eserlerinin etkisi, çağları aşarak günümüze ulaşmıştır. Mevlânâ ve Mevlevîliğe dair bugüne kadar birçok eser yazılmıştır. Bunlara kaynak teşkil eden eserlerden biri olan Menâkıbü'l-Ârifîn, tarikat geleneği içerisinde yetişen Ahmed Eflâkî (ö. 761/1360) tarafından Farsça kaleme alınmıştır. Eflâkî'nin bu dinî-tasavvufî eseri Sultan II. Murâd (salt. 1421-1444, 1446-1451) döneminde ilk defa Mahzenü'l-Esrâr adıyla Anadolu Türkçesine tercüme edilmiştir. Eserde Mevlevî dergâhına mensup kadınlara dair anlatılar dikkat çekicidir. Kira Hatun, Melike Hatun, Mutahhara Hatun, Şeref Hatun, Fâtıma Hatun gibi eş, çocuk, torun, gelin vb. Mevlânâ'yla birinci derecede akrabalık ilişkisi bulunan kadınların; Gömeç Hatun, Hoşlika Hatun, Gürcü Hatun, Paşa Hatun gibi Mevlânâ'nın ailesi dışından olup dergâha intisap etmiş, maddi/manevî desteği olan müridelerin, sultan hanımlarının hikâyeleri anlatılmıştır. Bu çalışmada, Mevlânâ ve dergâhu ile olan münasebetlerinden yola çıkılarak Mahzenü'l-Esrâr'da bahsi geçen kadınlar statü, yaşam biçimi, hayat durumu vb. konularda "kadın motifi" çerçevesinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Mevlânâ, Mevlevîlik, Menâkıbü'l-Ârifîn, Mahzenü'l-Esrâr, kadınlar, motif.

* Makalenin geliş tarihi: 10.05.2022 / Kabul tarihi: 26.05.2022

Bu makaledeki veriler Elif Özcan Uğur'un YTÜ, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Doç. Dr. Sevim Yılmaz Önder danışmanlığında yapmakta olduğu tez metninden alınmıştır.

** Doktora öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, elifozcanugur@gmail.com, (Orcid ID: 0000-0002-6695-9666).

*** Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı, sevim.yilmazonder@gmail.com, (Orcid ID: 0000-0003-0661-5981).

Giriş

Mevlevîyye tarikatının kurucusu Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî 604/1207 yılında Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Sultânü'l-ulemâ Bahâeddîn Veled (ö. 628/1231)'in, ailesi ve müritleriyle birlikte 1213'te Belh'i terk etmesiyle¹ başlayan yolculuk Anadolu'da son bulmuş ve Anadolu Selçuklu coğrafyasının başkenti Konya'da Mevlevîliğin temelleri atılmıştır.

Mevlevîlik tarihinin ana kaynaklarından biri olan Eflâkî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'i 754/1353'te şeyhi Ulu Ârif Çelebi'nin isteğiyle yazılmıştır.² Eserin Türkçe ilk tercümesi Zâhid bin Ârif (ö. ?) tarafından 803/1401'te Mahzenü'l-Esrâr (ME)³ adıyla yapılmıştır. Mütercim hakkında dönemin kaynakları içerisinde bir bilgiye rastlanamamış; yalnızca, eserin son varışındaki "Ve bu bende-i muhlisi ki Zâhid bin Ârif'dür ve bişinci ataya-dek ol mübârek hânedânun bende-i muhlisidir." cümlesinden mütercimin Mevlânâ soyundan olduğu anlaşılmıştır.

Şimdiye dek üç nüshası⁴ tespit edilen ME'in tam ve en eski nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya bölümü Nu. 3456'da kayıtlıdır. Temellük kaydına göre nüsha Fatih Sultan Mehmed (salt. 1444-1446, 1451-1481)'in hanımı Sittî Hatun (ö. 1486)'a aittir; baş kısımdaki vakıf kaydı ve vakıf mühründen eserin daha sonra I. Mahmud (salt. 1730-1754)'un vakfına ve kütüphanesine geçtiği anlaşılır.

¹ Bahâeddîn Veled, Eflâkî'ye göre Sultan Muhammed Hârizmşâh ile arası açıldığı, Bedüzzaman Fürûzânfer'e göre ise Moğollardan kaçmak için Belh'i terk etmek zorunda kalmıştır. Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2011, 72; Bedüzzaman Fürûzânfer, *Mevlâna Celâleddin*, çev. F. Nafiz Uzluk, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2005, 60.

² Tahsin Yazıcı, "Ahmed Eflâkî" *DİA*, İstanbul 1989, 2, 62.

³ Eser bundan sonra ME kısaltması ile verilecektir.

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Elif Özcan Uğur ve Sevim Yılmaz Önder, "Bir Menâkıbü'l-Ârifin Tercümesi Mahzenü'l-Esrâr ve Metindeki Farsça Unsurlar", *III. Uluslararası Türkiye-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu Türkçe Bildiriler Kitabı*, Demavend, İstanbul 2021, <http://www.demavend.com.tr/e-kitap/tidei3kapaktr.jpg> (Erişim: 3 Mayıs 2022).

Sittî Mükrimе Hatun, Dulkadirođlu Süleyman Bey'in kızı ve Fatih Sultan Mehmed'in eşlerinden biridir.⁵ Fatih'in Mevlevîlere tahsis ettiği Kalenderhane Camii-Tekkesi'nden sonra, Âbid Çelebi Tekkesi şehrin ikinci Mevlevîhanesi olarak bu tarikatın İstanbul'da yayılmasında önemli rol oynamıştır.⁶ Sittî Mükrimе Hatun'un adı eserde şöyle geçer:

Sâhibehû hâze'l-kitâb ez'afü'l-ibâd Sittî Hâtûn binti Süleymân
Beğ binti Dü'l-kâdir, hâl-i hayâtında ve kemâl-i sıhhatinde işbu
kitâb-ı menâkıbı cânuçün vakf itdi. Hiç âferide kâyinen men kâne
mâni' ve dâfi' [olmaya]. (ME, 251^b/15-19)

Nüsha incelenirken gerek eserin bir kadına ait oluşu gerekse Mevlevî dergâhına mensup birçok kadına dair anlatılara yer vermesi dikkatleri çekmiştir. Mevlevîlik geleneği içerisinde kadının önemli bir yere sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Mevlânâ insanı eşref-i mahlûkat olarak görmüş, erkeği kadından üstün tutmamıştır. Hatta annelik vasfıyla kadının "Allah'ın ışığı" olduğunu söyleyerek onu "yaratılmış" değil "sanki yaratıcı" olarak tanımlamıştır.⁷ Gelenek içerisinde Mevlânâ'nın soyundan gelip erkeklere önderlik eden şeyh kadınlar vardır. Dîvâne Mehmed Çelebi (ö. 951/1544'ten sonra)'nin torunu ve/veya kızı Destina Hatun⁸ ve Küçük Ârif Çelebi ve/veya Küçük Mehmed Çelebi'nin kızı Güneş Hatun⁹ Karahisar Mevlevîhanesine post-nişin olarak atanmışlardır. Yine tarikat içerisinde halife kadınlar, mürideler, varlıklı olup tarikata hâmilik yapan kadınlar, sultan eşleri Mevlevîliğin kadına yönelik boyutunun yadsınamaz kanıtıdır. Mevlânâ ailesinin kadın üyeleri, onun fikirlerinin Anadolu'da yayılmasına

⁵ Abdülkadir Özcan, "Hatun", *DİA*, 16, İstanbul 1997, 500, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatun> (Erişim: 30 Nisan 2022).

⁶ Baha Tanman, "Âbid Çelebi Tekkesi", *DİA*, 1, İstanbul 1988, 308, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abid-celebi-tekkesi> (Erişim: 30 Nisan 2022).

⁷ 1:2437. Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, çev. Derya Örs ve Hicabi Kurlangıç, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015, 120; Camille Adams Helminski, *Women of Sufism A Hidden Treasure*, Shambhala Publications, Boston, 2003, 122.

⁸ Tanrıkorur, Destina Hatun'u Divane Mehmed Çelebi'nin kızı olarak verirken Helminski torunu olarak verir. Bkz. Barihüda Tanrıkorur, "Karahisar Mevlevîhânesi", *DİA*, 24, İstanbul 2001, 418, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karahisar-mevlevihanesi> (Erişim: 3 Mayıs 2022); Camille A. Helminski, *a.g.e.*, 140.

⁹ Güneş Hatun, Tanrıkorur'a göre Küçük Ârif Çelebi'nin, Helminski'ye göre Küçük Mehmed Çelebi'nin kızıdır. Bkz. Barihüda Tanrıkorur, "a.g.m.", 418; Camille A. Helminski, *a.g.e.*, 140.

çabalamışlardır ve Mevlânâ'nın hayatının farklı kesimlerinden birçok kadın onun en sadık müritlerinden olmuştur.¹⁰ 17. yüzyıldan sonra kadın şeyhlerin yönettiği Mevlevîhanelere rastlanmamış, kadınların tarikat içerisindeki serbestlikleri kısıtlanmıştır. Yine de Mevlevî kadınları dergâhta kendilerine yer edinebilmiş, kadınlara arakiye tekbir edilmiş, bazen sikke verilmiş, kadınlar erkeklerin bulunmadığı meclislerde semâ tertiplemişlerdir.¹¹

M a h z e n ü ' l - E s r â r ' d a K a d ı n

Mevlevîliğin önemli kaynaklarından olan ME'da, Mevlânâ ile münasebetleri dolayısıyla birçok kadın hakkında bilgiler bulunmaktadır. Kadınlar genellikle olumlu yönleriyle anılmış, Mevlânâ'nın ailesinin kadınları ve mürideleri övülmüştür. Hatta toplum tarafından dışlanan kadınlar hakkında dahi Mevlânâ'nın güzel sözlerine yer verilmiştir.¹²

Eserde Mevlânâ'nın büyükannesi, annesi, eşi, kızı, torunu, gelini ya da sultan eşi olan mürideleri ile sıradan bazı kadınların hikâyeleri mevcuttur. Çalışmamızda adı geçen bu kadınlar statülerine göre ele alınacak ve bir sınıflandırmaya tâbi tutulacaktır.

a. Anne, sütanne veya dadı olarak kadınlar

Melike-i Cihân

Bahâeddîn Veled'in annesi olan Melike-i Cihân, Hârizmşahlar hânedanından birinin kızıdır. Eflâkî'ye göre Melike-i Cihân, bu sülâlenin, Sultan Alâeddîn Muhammed Tekiş (salt. 1172-1200)'in "melike-i cihân" olarak adlandırdığı kızlarından biri olsa da bunu kronolojik olarak doğrulamak mümkün değildir. Çünkü Bahâeddîn Veled'in doğduğu tarihte bu hükümdar henüz evlenmemiş, belki de daha doğmamıştı. Yine bazı kaynaklara göre Bahâeddîn Veled'in soyunun Hz. Ebûbekir'e dayandığı söylenir. *Menâkıbü'l-Ârifîn'*deki konuyla ilgili diğer kayıtlar incelendiğinde bu akrabalığın anne tarafından olduğu anlaşılmaktadır.¹³

¹⁰ Camille A. Helminski, *a.g.e.*, 121.

¹¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılâp Yayınevi, 2006, 259.

¹² Bkz. "Râbia" bölümü.

¹³ M. Nazif Şahinoğlu, "Bahâeddin Veled", *DİA*, 4, İstanbul 1991, 460, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahaeddin-veled> (Erişim: 25 Nisan 2022).

ME'da, Horasan padişahu Alâeddîn Muhammed Hürremşâh'ın güzelliği ve iffetiyle ünlü kızı "Melike-i Cihân"dan övgüyle bahsedilir. Öyle ki evlenme konusunda kendisine layık bir padişah dahi bulamazlar:

Horasân milkinün pâdişâhı Alâüddîn Muhammed Hurrem Şâh ki Celâlüddîn Muhammed Horezimşâh'un ammusıdır kim ol ulu pâdişâhıdır. ... Ve ol pâdişâhun bir kızı varıdı, be-gâyet cemîle ve celîle idi. Meliketü'l-melikât, seyyidetü'l-muhaddarât, kâmile ve sâliha idi. Ve rub'-u meskûnda nazîri yoğdı. Ve ulu pâdişâhlardan ana lâıyk küftüv bulunmaz idi ki ol kızı ana vireler idi. (ME, 3a/9-14)

Eserde, Melike-i Cihân'ın, rüyasında Hz. Muhammed'in kendisini Hüseyin Hatîbî'ye nikâhlandığını gördüğü anlatılır. Böylelikle, Melike-i Cihân'ın evliliği ve soyu kutsanmış olur:

Hem-cünân be-takdir-i ilâhî ol gice pâdişâh ve vezîr ve Melike-i Cihân ki pâdişâhun kızıdır, Hazret-i Risâlet'i düşlerinde gördiler. Resûl eydür: "Melike-i Cihân'ı Hüseyin-i Hatîbî'ye nikâh itdüm. Bundan sonra bu anundur ki ni'me'l-haten ve ni'amü'l-arûsudur." (ME, 3^b/14-16)

ME'da geçen bir başka diyalogda Melike-i Cihân'ın, oğlu Bahâeddîn Veled ile konuşması yer alır. Melike-i Cihân oğluna babasıyla evlenmesinin kütüphanedeki kitaplar sayesinde olduğunu ve bu kitaplar sayesinde cihan ve mana ilimlerini öğrendiğini söyleyerek oğlunu ilme teşvik ettiği görülür:

Ve bir gün atasının kitâbhânesine vardı ve bir kitâb mutâla'a itmeğ-içün dutdı. Ve anası Melike-i Cihân eydür: "İy Veled, beni senün atana bu ulûm-ı hikem sebebiyle virdilerdi." (ME, 4^a/12-16)

Mümine Hatun

Birincil kaynaklarda, Mevlânâ'nın Konya'ya geldiğinde on dört yaşında olduğu belirtilmiştir. Buna göre Mümine Hatun'un Bahâeddîn Veled'in eşi olarak onunla 618/1221'de Konya'ya geldiği anlaşılmaktadır.¹⁴ Sahîh Ahmed Dede (ö. 1229/1813) *Mecmuatü't-Tevârihi'l-Mevlevîye'*de Mümine Hatun'un 585/1189 yılında 15 yaşındayken Belh'te evlendiğini; kızları Fâtma Hatun'un 590/1193'te, Muhammed Alâeddîn Efendi'nin

¹⁴ Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *DİA*, 29, Ankara 2004, 441, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevlana-celaleddin-i-rumi> (Erişim: 20 Nisan 2022).

602/1205'te ve Mevlânâ'nın 604/1207'de Belh'te doğduklarını yazar. Larend'e'ye yerleştiklerinde Mümine Hatun 47 yaşındadır. Vefat tarihi kaynaklarda 621/1224 veya 1225 olarak verilir. Ahmed Dede onun 51 yaşındayken Larend'e'de vefat ederek orada defnolunduğunu kaydeder.¹⁵ Defnedildiği yere daha sonra Karaman Mevlevîhanesi inşa edilmiştir.¹⁶

ME'da Mümine Hatun'un annesinin Şemsü'l-e'imme Serahsî'nin kızı olduğundan bahsedilir. Annesinin soyundan dolayı Mevlânâ'ya hürmet edilmesi öğütlenir:

Hem-çünân sultân buyurdu ki "Dâyim dedem Sultânü'l-ulemâ hazreti -a.z.- kendü ashâbına vasiyyet itdi ki 'Oğlum Mevlânâ Celâlüddîn[i] muhterem dutun. Ve azîm izzet idün ki ulu aslıdur ve asâlib-i ezeli'dür. Anasımın anası Şemsü'l-e'imme kızıdır.'" (ME, 102^b/14-17)

Nasab Hatun

Bahâeddîn Veled'in dadısı ve/veya sütannesi olduğu belirtilen Nasab Hatun hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanamamıştır. ME'da Nasab Hatun'un ilminden ve fetvâ ehli oluşundan övgüyle bahsedilir. Eserde bazılarının Nasab Hatun için Bahâeddîn Veled'in kızkardeşi olduğunu söyledikleri ve eşyle Belh'te kaldığı yazılmıştır:

Ve hem-çünân Sultânü'l-ulemâ hazretinün bir dâyesi varıdı. Adı Nasab Hâtûn'ıdı. Be-gâyet âlime ve ehl-i fetvâ idi. Ve cemî-i ulûm-ı fûnûnda ber-kemâliidi. Ve bazı dirler ki kız karındaşıydı. Sultânü'l-ulemâ Belh'den gitdikleri vakt, ol Nasab Hâtûn'u eriyle anda kodıladı. (ME, 6^b/11-14)

Kiramana Hatun

Kiramana Hatun, Gevher Hatun'un, küçük oğlu Alâeddîn'in doğumundan bir süre sonra ölmesi üzerine, küçük yaşta annesiz kalan Sultan Veled'in dadısıdır. Metinden Sultan Veled'in sütannesi olduğunu

¹⁵ Zeynep Koyuncu, "Mâder-i Mevlânâ Mümine Hatun'a Yazılan Manzumeler", *SEFAD*, S. 45, 2021, s. 255-256.

¹⁶ M. Zeki Oral, "Mâder-i Mevlânâ: Prenses Mümine Camii, Türbesi ve Hayatı", *Konya Halkevi Kültür Dergisi*, S. 53-56, 1943, s. 121-125.

anladığımız zamanın veliyyesi Kiramana Hatun hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanmamıştır:¹⁷

Şerefeddîn Osmân Gûyende ki nedîm-i kadîm idi şöyle rivâyet
itdi ki bir gün Kiramana Hâtûn bağında ki zamânun veliyyesiyidi...
(ME, 108b/3-4)

b. Eş olarak kadınlar

Gevher Hatun

Mevlânâ'nın eşi ve Sultan Veled'in annesi olan Gevher Hatun, Semerkantlı Lala Şerefeddîn'in kızıdır.¹⁸ ME'da Bahâeddin Veled'in, yaklaşık yedi yıl oturdukları Larend (Karaman)'ye yerleştikleri zaman 17-18 yaşlarında olan oğlu Mevlânâ'yı Şerefeddin Semerkandî'nin kızı Gevher Hatun'la 1224/1225'te evlendirdiği yazılıdır. Çocukları Sultan Veled ve Alâeddîn burada doğar. Larend'den sonra Selçuklu Hükümdarı Sultan Alâeddîn Keykubad (salt. 1220-1237)'in daveti üzerine Konya'ya giderler.¹⁹ ME'da karısı Gevher Hatun'un güzelliği ve kişiliğiyle ünlü olduğundan bahsedilir:

Ol zamânda bir kişi varıdı, Şerefüddîn Semerkandî dirlerdi. ... Ve
anun bir kızı varıdı gâyet cemîle. Ve letâfetde ve cemâl ü kemâlde
nazîri yoğıdı. Adı Gevher Hâtûn'ıdı. Ol kızı Mevlânâ Celâlüddîn'e
nikâh itdiler ve arûs-ı azîm itdiler. (ME, 10b/8-2)

ME'da Sultan Veled tarafından Gevher Hatun hakkında nakledilen bilgilere göre annesi Büyük Kira Hatun Semerkantlıdır. Hoca Şerefeddîn adlı zengin bir kişiyle evlidir. Kocasını ölünce bütün mal varlığını toplayıp dergâha gelerek Bahâeddîn Veled'in müridi olur. Bazıları Bahâeddîn Veled ile Ulu Kira Hatun'un Anadolu'ya birlikte geldiğini ve Ulu Kira'nın Anadolu'da öldüğünü söyler. Gevher Hatun o sırada küçüktür ve Bahâeddîn Veled onu Mevlânâ'yla evlendirir:

¹⁷ Yazıcı, Kiramana Hatun'un adının Cl. Huart tercümesinde "Kira-ana", Gölpinarlı'da ise "Keram-ana" olarak geçtiğini, kelimenin aslen Rumca *kira* ve *mana* kelimeleriyle "hanım anne" anlamına geldiğini söyler. Detaylı bilgi için bkz. Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, 41.

¹⁸ Veyis Değirmençay, "Sultan Veled", *DİA*, 37, İstanbul 2009, 521, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sultan-veled> (Erişim: 25 Nisan 2022).

¹⁹ M. Nazif Şahinoğlu, "Bahâeddin Veled", 461.

Dirler ki Ulu Kira Semerkand'dan idi. Eri Hoca Şerefeddîn bir kişi idi mün'im ve büzürgvâr. ... Çûn eri dünyadan nakl itdi, cemî-i mâlını cem itdi, Mevlânâ-yı büzürg Sultânü'l-ulemâ dedem katna geldi. Ana mürîde oldı. Ve ba'zı dirler ki ikisi bileyidi ki Rûm'a geldiler. Ve bunda vefât itdi. Ve anam kiçiyidi, Mevlânâ-yı büzürg Sultânü'l-ulemâ babama alıvirdi. (ME, 194a/3-10)

Kira Hatun

Gevher Hatun'un vefatının ardından Mevlânâ, Kira Hatun²⁰ ile evlenmiştir. Kaynaklarda Kira Hatun'un daha önce Muhammed Şah adlı biriyle evlendiği, sonrasında dul kaldığı ve Mevlânâ da dul olduğundan bir dulla evlendiği yazılıdır.²¹ Evliliklerinden Emîr Âlim Çelebi ve Melike Hatun dünyaya gelir.²²

Mevlânâ'nın haremî, güzelliğiyle kıyas kabul etmeyen Kira Hatun aynı zamanda güzel ahlaklı, iffetli, namuslu bir kadındır. Safılıkta ve temizlikte ikinci Meryem Ana ve zamanının Hz. Haticesi gibidir:

Menkûldür ki Kira Hâtûn ki Mevlânâ hazretinün haremîyidi, -rahimehullâh- ki tahâretde ve nekâvetde Meryem-i sâniyidi. (ME, 34^b/3-4)

Kocasının ilgisini bekleyen Kira Hatun, gece gündüz dergâh işleriyle meşgul olan Mevlânâ'nın bu durumu hissetmesiyle arzusuna kavuşur. Ancak bu görüşmeyi bedeni kaldıramaz. Medresenin çatısına çıkar, başışlanmayı diler. Mevlânâ ikisi arasındaki bu durumu Hz. Muhammed ile Hz. Ayşe arasındaki ilişkiye benzetir:

Hem-çünân andan menkûldür ki bir gün Kira Hâtûn'un - r.a.- mübârek zamîrinden geçmiş ola ki "Mevlânâ hazreti zamânlardur ki taklil-i ta'âmda ve menâmda ve kesret-i semâ ve

²⁰ Yazıcı, "Kira" kelimesinin kökenini bazı âlimlerin Farsçaya, bazılarının Türkçeye bazılarının da Rumcaya dayandığını belirtir. Özellikle Zâhid b. Ârif'in tercümesine bakıldığında *Kira*'nın yazılışında birlik olmadığını, "کرا", "کیرا", "کیره", "کیر", "کیر" şekillerinin bulunduğunu görürüz. Yazıcı'ya göre bu farklılıklar kelimenin Türkçe ve Farsçaya yabancı olduğunu gösterir. Kelimenin aslı Rumca olan *κυρα* unvanıdır. Eski Yunanca *kyra* "hanım" veya daha az bir ihtimalle eski Yunanca *heykra* "kaynana" dan gelir. Detaylı bilgi için bkz. Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, 40.

²¹ Franklin Lewis, *Mevlânâ-Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, Kabalcı Yayınevi, 2010, 164.

²² Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", 442.

siyâmda ve takrîr-i ma'ârif ve kelâmda meşgûl olmuştur. Ve mübâlağa buyurur ve kavî riyâzet ider. Ol sebebden aslâ bize iltifât itmez. Acabâ sıfat-ı beşerden anda bir eser kaldı mı ki veyâhod iştiyhâsı küllî sâkit olmuş fâriğ olupdur.” Kira Hâtûn’un bu hayâli Mevlâ hazretine ma'lûm oldu. Hemân ol gice sohbet erzânî buyurdu. Çûn şîr-i gurrân ol gice yêtmiş nevbet duhûl itdi, tâ şol hadde ki Mevlânâ hazretinün elinden kaçdı, medrese tamına gitdi ve istiğfâr itdi. Gine hazret becid dutdı ki “Henûz tamâm olmadı”. Andan buyurdu ki “Merdân-ı Huzâ neye kâdirdür ve kişünün zamîrine nâzırdur. Ve her hâldeki istersin hâzırdur. Ve Allâh te'âlâ anlara hâfız[-ı] nâsırdur. Hâşâ ki umûr-ı cüz'ıyyâtıdan kâsır olalar. Biz mu'âşeret ü mübâşereti terk itdüğümüz gâyet istigrâkdan ve Hak te'âlâ hazretine meşgul olmaktadır. Ve ol hem sizün içündür.” Ve buyurdu ki “Hem bu kazıyye resûl hazretiyle -s.a.v- Âyişe siddîka -r.a.- arasında vâki oldıydı.” (ME, 145^b/10-146^a/9)

Şehrin kadınları bir gün Kira Hatun'a gelip Karatayî'ye gitmek, o cemaati görmek için yardım ister. Kadınları reddedemeyen Kira Hatun, Mevlânâ'dan izin almadan Karatayî'ye gider. Bu durumu öğrenen Mevlânâ, sert bir şekilde Kira Hatun'a bakar. Kocasının öfkesininden çok korkan Kira Hatun, kendinden geçer. Şehrin ileri gelen kadınlarının kendisini zorladığını anlatarak Mevlânâ ile konuşması için Şeyh Salâhaddîn'e yalvarır:

Meğer ol vehletinde şehrin hâtûnları ittifâkıla Mevlânâ hazretinün haremî Kira Hâtûn'a geldiler. İltimâs itdiler ki Karatayî'ye varalar, ol cemâ'ati teferrüc ideler. Çok ilhâh itdiler ve bî-had yalvardılar. Utandığından durdı, bu hâtûnlarla Mevlânâ hazreti icâzetinsüz Karatayî'ye vardılar. İttifâkıla ol gün Mevlânâ hazreti yârenler ile Merâm Mescidi'ne getmişleridi. Çûn ahşâmın geldi, Mevlânâ hazretine ma'lûm oldu ve ol hareketden azîm münfa'ıl oldu. Ve gayretten Kira Hâtûn'un yüzine tebrîz nazar itdi. “Zihî serd” didi. Derhâl Kira Hâtûn düşdü, bî-hoz oldu. Bir sâ'atden sonra titreyü turıgeldi, ağlayu Şeyh Salâhüddîn'ün ayağına başı kodı. Eyitdi: “Benüm bu işe rağbetüm yoğıdı. Elbette hâtûnlar beni utandurdu. Allah te'âlâ [içün] bana şefâ'at id. Beni Huzâvendigâr'un hışmından kurtar.” Hemân Şeyh Salâhüddîn hazreti mübârek başın açdı, başı kodı, şefâ'at içün pâymaçân nite turdu. Huzâvendigâr

buyur[dı] ki “Ok yaydan sıcradı, ammâ ol cihân zahmetlerinden emîn ola. Ve merhûmlar zahmetinden mahrûm kalmaya.” (ME, 202^b/12-203^a/14)

Hız. Mevlânâ'nın kendisinden soğuması sonucu Kira Hatun'un vücudunun ölene kadar hiç ısınmadığı, Temmuz ayında bile kürk giydiği rivayet edilir:

Derhâl mübârek cismine soğukluk geldi, hadden taşra ditredi ve iniledi. Ve nice ki Kira Hâtûn'un ömri vardı, aslâ mübârek cismi ısınmadı idi. ... Şöyle üşirdi ki temmuz gününde eğnide bu talâsî kürk ve başında ibrişim makreme örterdi. Ve peyveste tavhâne icinde öninde od getmezdi. (ME, 203^a/6-10)

Fâtıma Hatun

8 Zilkade 670'te (6 Haziran 1272) Konya'da doğan Sultan Veled'in eşi Fâtıma Hatun²³, Mevlânâ'nın önde gelen halifelerinden Selâhaddîn-i Zerkûb (ö. 657/1258)'un kızıdır.²⁴ ME'daki anlatılara göre, Fâtıma Hatun ile Sultan Veled nikâhlanırken bütün melekler ve cennetteki huriler sevinç gösterileriyle nikâhu kutlar:

Hem-çünân bir gün Huzâvendigâr hazreti ashâbı ortasında buyurdu ki “Çûn Fâtıma Hâtûn[ı] bizüm Bahâüddîn[e] akd itdiler, tamâmet mukarreb ferîşteler ve hûriler firdevs[-i] a'lâda şâzî[lı]klar itdiler. Ve birbirine arus-ı mübârek olur, didiler.” (ME, 203^a/19^b/1)

Bu evlilikten oğulları Emîr Ârif Çelebi, kızları Mutahhara Hatun (Âbide) ve Şeref Hatun (Ârife) dünyaya gelmiştir.²⁵ İkinci Meryem olarak anılan Fâtıma Hatun'un sadakati ve veliliği övülür:

Hazret-i veliyyetullâhu fi'l-arz Fâtıma Hâtûn ki Çelebi Celâlüddîn Emîr Ârif -k.s.- hazretinin anası idi. Ve Şeyh

²³ Fâtıma Hatun'un bir diğer adı Kirake'dir. ME'da “Kirake” olarak da (222a, 235a) geçen Fâtıma Hatun'a bu adın bir unvan olarak verildiği söyleyebiliriz. Kaynaklarda Kirake veya Kiraçe şekilleri bulunan unvan *kiratsa*'da bulunan küçültme eki *-tsa* ile kullanılmıştır. Yani kira kelimesinin küçültme şekli olup “hanım” anlamındadır. Detaylı bilgi için bkz. Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, 41.

²⁴ Veyis Değirmençay, “a.g.m.”, 521.

²⁵ Veyis Değirmençay, “a.g.m.”, 521.

Salâhüddîn -r.a.- hazretinün kızı idi. Sıddîka-i Rabbânî ve Meryem[-i] sâni idi. (ME, 129^b/9-12)

Dindarlığıyla tanınan Fâtıma Hatun'un kerametleri vardır. 2-3 günde bir yemek yer, geri kalan zamanda oruç tutar. Az yer, az uyur ve az konuşur. Yoksulları, yetimleri ve bütün muhtaçları doyurur, giydiren. Gençliğinde Mevlânâ'nın sadık bir müridesidir:

Hem-çünân menkûdür ki Fâtıma Hâtûn hazretinün kerâmet-i zâhir ve bâtın[ı] bî-had idi. Gâliben kâyimü'l-leyl ü sâyimü'n-nehâr idi. Ve iki üç günde bir keret iftâr iderdi. Ve dervîşler[e], yetimler[e] ta'âm yidirürdi. Ve muhtâclar[a] im ve gönlek bağışladı. Ve hemîşe az yirdi ve az uyurdu ve az söylerdi. Ve suver[-i] gaybîyi ki rûhâniyyât-ı semevâtı başı göziyle müşâhede iderdi. Ve ol hâl lâyük muhtâclara dahı gösterürdi... Ve oğlanlığı hâletinde bir lahza ve bir sâ'at Mevlânâ hazretinün huzûrından hâli olmazdı. (ME, 203b/8-15)

Fâtıma Hatun hamileyken birçok kez düşük yaptıktan sonra oğlu Emîr Ârif Çelebi'yi doğurmayı başarınca Mevlânâ çok mutlu olur. Bebek dünyaya gelir gelmez sevincinden bebeğin tuzlanmasını beklemeden gelininin başından altın saçar:

Çün Çelebi Ârif anası karnundan ayak yir yüzine kodı ve cihân nûnı rûy-ı Muhammedî'den münevver itdi. Henüz ol genc ayı tuzlamadıları ki Mevlânâ hazreti bedr-i tâbân gibi kapudan içerü girdi, bir avuc kızıl filori Fâtıma Hâtûn'un başına nisâr itdi. (ME, 222^a/8-11)

Ârif Çelebi'nin doğumundan bir süre sonra Mevlânâ vefat edince acısına dayanamayan Fâtıma Hatun gece gündüz ağlar, uykusuzluktan ve acıdan kendini helak eder. Üç gün üç gece bebeğinin yanına gidemez ve onu emziremez. Üçüncü gece rüyasında Mevlânâ'yı gören Fâtıma Hatun'un ilahi yolla sütü gelir:

Hem-çünân bir gün Fâtıma Hâtûn hazreti -r.a.- hikâyet itdi ki "Çün bizüm Huzâvendigârumuz hazreti âlem-i dünden cihân-ı bî-çûna kadem basdı, anun firâkı odundan derûnuma şol küre bigi od düşdi. Gice gündüz nâle vü zâriden vü uyhusuzlıktan karârum odından kalmadı. ... Ve yakın idi ki kendözümü anun firâkıdan helâk idem. Ve üç gün gicesi Emîr Ârif'ün hergiz baş ucna varmadum. Ve süd virmedüm. Ol dahı [Mûsâ-]vâr ayruk dâyeyi

kabûl itmedi ve nesne yimedi. Hemânâ bir gece Mevlânâ hazretin düşümde gördüm ki melâ-i a'lâ küngürelerinden bana işâret itdi. Ve buyurdi ki 'Niçün becid inilersin? Eger anı benüm için idersen ben kanda nesne getmedüm. Ben[i] Ârif'ün beşiğinde iste. Ben eydeyem ve nûrum feyzân andadır.'" Fâtıma Hâtûn eydür "Ol işâretün heybetinden uyandım. Biciklerümden mihr südi revân oldu. Şöyle ki tonlarum ıslandı." (ME, 223^a/8-^b/5)

Oğlu Ârif Çelebi'ye mürit olup gereğinden fazla hürmet ve saygı gösteren Fâtıma Hatun, dergâhtaki diğer kadın mürideler tarafından ayıplanır. Annenin oğluna bu kadar hürmet göstermesini doğru bulmazlar. Fâtıma Hatun, Çelebi Ârif'in Mevlânâ hazretlerinin bir yansıması olduğunu, bu nedenle oğlunu bir evlat gibi değil şeyhi olarak gördüğünü söyler:

Bir gün Fâtıma Hâtûn -r.a. ve a.e.- Tokat'da Çelebi Ârif hazretine hadden taşra ta'zîm itdi, baş kodı. Hâtûnlar Gümac Hâtûn ve Pervâne kızı ve Şarabsâlâr kızı ve Müstevfi kızı i'tirâz itdiler. Ve teşnî urdılar ki anneye düşmez ki oğula baş koya ve bunun gibi izzet ide. Fâtıma buyurdi ki Hak âlimdür. ... Çelebi Ârif[i] görürem, sanuram ki Huzâvendigâr hazretidür. Ve anun ıldırmasın benüm cânuma ıldırar. Ben ana bu yüzden baş koram. Ve ben anı oğul yirine görmezem, belki şeyhümdür." (ME, 233^a/16-^b/1)

Fâtıma Hatun, Allah tarafından geleceği görme yeteneği bahşedilmiş nadir kadınlardandır. Kocasını Sultan Veled çok hastayken "ölmek üzere olduğunu" söylediğinde ona "ölmeyeceğini, hatta iki eş daha alacağını ve bunların birinden iki oğlu daha olacağını" söyler. Gerçekten de Sultan Veled yedi gün sonra iyileşir; ama kendisi hastalanır. Fâtıma Hatun'un ölümünden bir yıl sonra kehaneti gerçekleşir:

Sultân Fâtıma Hâtûn -r.a.- bir gece babamun başı ucunda otururdu ve anul anul inilerdi. Nâgâh babam gözün açdı, eyitdi ki "Fâtıma Hâtûn, bana helâl id ve safâ ol ki ben giderem. Gitmek vaktidür." Anam buyurdi ki "Yok yok, sizden ırak gördüm ki gitmezsin. Ve azîm hoş olun gerek. Ve ben senden ön giderem. Ve beni gürda mübârek elün ile sen kosan gerek. Fâriğ ol ve mübârek hâtırun âsûze dut." Ve babam hazreti becid döndi ki "Elbette giderüm." Ve anam eyitdi ki "Vallâhi gitmezsin. Belki iki hâtûn dahı alursın. Bundan bir ferzend-i dilbend gelse gerek. Ve birinden iki oğlan dahı vücûda

gelse gerek. Şindi ayne'l-yakîn için dahı gördüm, oynarlar ve baba diyü segirdürler." Ve yidi günden sonra babam hazreti sıhhat-i küllî buldı. Sonra anam hazreti intikâl itdi. Üstine bir yıl geçdi ki iki hâtûn aldı. Nusret Hâtûn'dan Çelebi Âbid vücûda geldi. Ve Sünbüle Hâtûn'dan Emîr Zâhid ve Sultân Vâcid vücûda geldiler. Eyle oldı ki anam buyurdu idi. (ME, 220a/10-b/1)

Avriya Kızı

Eflâkî eserinde Konya'da "Avriya'nun kızı" olarak anılan zengin bir kadından bahseder. Bu kadın Ârif Çelebi'ye o kadar âşıktır ki malı mülkü neyi varsa hepsini Ârif Çelebi uğruna terk eder. Eflâkî, Avriya Kızı için "Nakit paradan, gelirden köylerden neyi varsa o hazretin uğruna feda etti." der.²⁶ Kaynaklarda adından bahsedilmez.²⁷ ME'da Avriya Kızı'nın Ârif Çelebi'yi kızdırdığı için müridlerce öldürüldüğü yazılır:

Hem-çünân ashâb-ı kibârdan rivâyetdür ki Konya'da bir hâtûn varıdı be-gâyet cemîle. Rûzigârında kendüyidi ve ana meşhûr Avriya Kızı dirlerdi. Çok mâlı varıdı. Nikâh Çelebi Ârif hazretine kıldı. Leyl ü nehâr bî-karâr oldı. Ve hânûmânın terk itdi, hazretine mülâzım oldı... Ol hâtûnun her neyi varıdısa cemî'n Çelebi hazretine îsâr itdi. Anun vaslı ârzûsında yandı. Ve müddet-i medîd hasretde geçdi. Meğer bir gün ol hâtûndan hareket-i nâ-mevzûn ve şîve-i şenî sâdır oldı. Çelebi Ârif'ün mübârek derûnı incindi. Ol gice mübârek dülbendinden çeşm-bend kadarı kesdi, ol hâtûn[a] virdi. Hâtûn eyitdi: "Ne buyurursın, ne eyleyin?" Buyurdu ki "Ölmek gerek." Yalvardı, çok meskenet itdi, mümkün olmadı. İkinci gice kulları fırsat buldı, anı şehîd itdiler. Ve ol şâş-pâre yüzine nikâb bağladılar. Ve anunla defn itdiler. (ME 237^a/13-^b/5)

Kimyâ Hatun

Kimyâ Hatun, Mevlânâ'nın sohbet şeyhi Şems-i Tebrîzî'nin karısıdır. Şems'in Şam'da yaklaşık bir yıl kaldıktan sonra Konya'ya döndüğü, Mevlânâ'nın evlâtlığı Kimyâ Hatun ile evlendiği, eşinin ölümünden yedi gün sonra Şâban 644'te (Aralık 1246) ikinci defa kaybolduğu anlatılır. Bir rivayete göre Şems, Kimyâ Hatun'la evlendiği sırada kış olduğu için

²⁶ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri*, 671.

²⁷ Tahsin Yazıcı, "Ârif Çelebi", 364.

Mevlânâ onlara mutfak sofasını tahsis eder. Alâeddîn babasının yanına geldiğinde buradan geçmek zorunda kaldığı için Şems, Alâeddîn'i dikkatli ve saygılı olması hususunda uyarır. Buna kızan Alâeddîn'in durumu halka anlatması dedikoduların artmasına yol açar.²⁸

ME'da Kimya Hatun'un bir gün sinirlenip evden çıkıp Meram Bağları tarafına gittiği söylenir. Mevlânâ medresede bulunan kadınlara gidip onu bulmalarını söyler. Kadınlar tam dışarı çıkacakken Kimyâ Hatun ve Şems'in odalarında sohbet edip el oyunu oynadıklarını görürler. Şems, Yüce Allah'ın kendisini çok sevdiğini, hangi suretle dilerse ona öyle göründüğünü, şimdi de Kimyâ Hatun suretiyle geldiğini söyler:

Ve andan buyurdu ki Mevlânâ Şemseddîn hazretinin bir avratı var idi. Adı Kimyâ idi. Bir gün Kimyâ kakıdı, çıkdı, Meram Bağları tarafına gitdi. Huzâvendigâr hazreti medrese avratlarına buyurdu ki "Varun, Kimyâ Hâtûn getirün ki Mevlânâ Ş[emseddîn] hâtırı ana azîm ta'allukdur." Avratlar yaraklandılar ki anı isteyi gideler. Hemânâ Huzâvendigâr hazreti Mevlânâ Ş[emseddîn] katna girdi, gördi ki Mevlânâ Ş[emseddîn] Kimyâ Hâtûn'ıla söyleşür ve el oyun oynar. Ve Kimyâ behmân tonlarıyla ki geyürdi, oturur. Mevlânâ ta'accüb itdi. Ve henûz yârenlerün avratları getmediydi. Huzâvendigâr gine taşra çıkdı, medresede tavâf itdi, tâ ki anlar oyunlarına meşgûl olalar. Andan sonra Mevlânâ Ş[emseddîn] âvâz virdi ki "İçerü gel." Çûn Huzâvendigâr içerü girdi, andan gayrı dahi kimse görmedi. Huzâvendigâr ol sırdan sordı ki Kimyâ Hâtûn kanda gitdi. Ş[emseddîn]buyurdu ki "Huzâvendigâr, Te'âlâ beni şol kadar ki sever ki ne sûret ile dilersem bana gelür. Şindiki hâlde be-sûret-i Kimyâ musavver oldı." (ME, 186^a/8-19)

ME'da güzelliğiyle anılan Kimyâ Hatun'un bir gün kocasından izin almadan Sultan Veled'in ebesiyle dolaşmaya çıktığı ve karısını arayan Şems'in bunu öğrenince çok sinirlendiği anlatılır. Kimyâ Hatun eve dönüşünde hastalanır, hareket edemez hâle gelir. Kısa bir süre sonra da vefat eder.

Hem-çünân menkûldür ki Mevlânâ Şemseddîn Tebrîzî'nün hâtûnı Kimyâ Hâtûn cemîle avratıdı. Meğer bir gün destûrsuz Sultân

²⁸ Semih Ceyhan, "Şems-i Tebrîzî", *DİA*, 38, İstanbul 2010, 513-514, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sems-i-tebrizi> (Erişim: 25 Nisan 2022).

Veled'ün ebesiyile ve bâkî hâtûnlarıyla bâğlara teferrüce gittiler. Nâgâh Mevlânâ Şemseddîn] eve geldi, hâtûnun taleb itdi. Eytidiler "Hâtûnlar Sultân Veled ebesiyile teferrüce iletdiler." Gâyet azîm kakıdı ve incindi. Çûn Kimyâ Hâtûn eve geldi, fi'l-hâl boyun ağrısı dutdı. Şol kuru ağaç gibi bî-hareket oldu, feryâd itdi. Üc günden sonra nakıl itdi. (ME, 187^b/7-14)

Sultan Naibi Emînüddîn Mîkâil'in karısı

Sultan III. Gıyâseddîn Keyhusrev (salt. 1266-1282) zamanında Selçuklu devlet adamlarından saltanat naibi Emînüddîn Mîkâil, Mevlânâ'ya büyük saygı ve bağılılığı olan kimselerdendi.²⁹ Karısı da *şeyhü'l-havâtîn* "kadınların şeyhi" olarak anılırdı. Bir cuma günü Mevlânâ'nın sohbetine katılmak isteyen ileri gelenlerin eşleri, Mevlânâ'nın müridesi olduğu bilinen naip eşine giderek hazreti davet etmesi için ricada bulunurlar. Mevlânâ bu kadının sözüne değer verip ricasını kabul eder ve sohbe gelir. Semâdan sonra birlikte ibadet ederler. Aşağıdaki anlatıda kadınların Mevlânâ etrafında halka olup dinî sohbetler ettikleri görülür:

Âzîne gicesi ekâbirlerün hâtûnları Emînüddîn Mikâyil ki nâyib-i hâs idi, hâtûnu katına cem oldılar. Ve yalvardılar ki "Elbette Huzâvendigârı da'vet id, bu gice müşerrefi olalum." ki ol hazretün ol âhiret hâtûnına hadden taşra iltifât u inâyet[i] vardı. Ve ana şeyhü'l-havâtîn dirlerdî. Çûnki cem olup muntazır oldılar, henüz i'lâm itmedin yatsu namâzından sonra Mevlânâ hazreti şöyle anul anul zahmetsüz anların katına geldi, aralarına girdi, oturdu. Cem-i havâtîn o kutbun çevresine halka oldılar. (ME, 155^b/16-156^a/6)

c. Evlat olarak kadınlar

Fâtıma Hatun

Fâtıma Hatun, *sultânü'l-ulemâ* unvanı ile şöhret bulan Bahâeddîn Veled'in kızıdır. Eflâkî, Fâtıma Hatun'un âlime bir kadın olduğunu, kocasının yanında Belh'te kaldığını, fetva verdiğini ve orada öldüğünü yazar:

²⁹ Reşat Öngören, "a.g.m.", 445; Faruk Sümer, "Karamanoğulları", *DİA*, 24, İstanbul 2001, 455, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karamanogullari#1> (Erişim: 25 Nisan 2022).

Menkûldür şöyle rivâyet iderler ki Sultânü'l-ulemâ'nun iki oğlu vardı ve bir kızı. Büyüğünün adı Alâddîn Muhammed ve kiçinün adı Celâlüddîn Muhammed. Ve kızı adı Fâtıma Hâtûn-ı âlime. Ve vakt-i hicretde ki Belh-i telhden ki sefere kadem basdı, ulu oğlu yidi yaşında idi. Ve kiçisin biş yaşında idi. Ve Fâtıma Hâtûn-ı âlime ol vakt eri katında kaldı. Fetvâyı yazardı. Vatanından gitmedi, anda oturdı ve anda vefât itdi. (ME, 249^b/18-250^a/3)

Melike Hatun

Mevlânâ, ilk hanımı Gevher Hatun'un ölümünden sonra Kira Hatun'la evlenmiştir. Bu evlilikten Melike Hatun dünyaya gelir:

Hem-çünân Mevlânâ Celâlüddîn hazretinin üç oğlu vardı ve bir kızı. ... Hemânâ Sultân Veled ve Alâddîn Muhammed hâtûn-ı âhîret Gevher Hâtûn'dan -Hoca Şerefeddîn Lâlâ Semerkandî kızından- idi. Ve Melike Hâtûn ve Emîr Âlim Çelebi Kira Hâtûn-ı Konevî'den idi. (ME, 250^a/4-8)

Mevlânâ'nın soyundan olan bütün kadınlar gibi o da özel bir kadındır. Mevlânâ'nın nurunu taşır, diğer kadınlar arasında bu nuruyla Şems tarafından fark edilir:

Meğer bir gün bir bölük avratlar ırakdan geçerler, gittiler. Şems-i Tebrîz hazreti dururdu. Buyurdu ki "Ol cemâ'atün ortasından nûr yalabilir. Ve ol bizüm nûrumuz pâresidür, hemânâ ki kân-ı erkân-ı hazretinden ki Mevlânâ'dur." Çün tefahhus itdiler, gördiler ki Melike Hâtûn'dur. (ME, 185^b/11-14)

Eserde Melike Hatun'la ilgili olumsuz bir rivayete de yer verilmiştir. Buna göre, Mevlânâ bir gün kızı Melike Hatun'u cariyesini döverken görür. Bunun üzerine dünyada insanlar arasında derece farkının olmadığı, herkesin eşit ve kardeş olduğunu söyleyerek kızını azarlar. Melike Hatun çok utanır ve hizmetçiyi azat eder:

Bir gün Huzâvendigâr gördi ki Melik[e] Hâtûn câriyesin döğe incidür. Nâgâh içeri girdi, yüzine çağırdu ki "Niçün urursın ve niçün incidürsün? Eger ol hâtûn, sen karavaşımsan neyledün? Diler misin ki fetvâ virem ki cemî alemde kul ve karavaş yokdurur. İllâ Tanğrı te'âlâ hazretinin hakikatde cemî' er kardaşlarımız ve kız

kardaşlarımızdır ki ³⁰ مَا خَلْفُكُمْ وَلَا بَعْتُكُمْ إِلَّا كَنْفُسٍ وَاجِدُونَ ” Ol hâtûn derhâl tevbe itdi ve ol cârîye(y)i âzâd itdi. Ve ne ki geyer idi ana geydürdi. Ve niçe ki hayât-da idi, dahı kul karavaş döğmedi. (ME, 134^a/17-^b/5)

Yukarıdaki anlatıda üslup, Mevlânâ'nın kızı da olsa Melike Hatun'un bazı kusurlarını göstermesi yönünden gerçekçidir. Aynı zamanda, eserlerinde kadına değer vermeyi telkin eden Mevlânâ'nın insanlar arasında ayırım yapmadığının bir örneğidir.

Mutahhara Hatun ve Şeref Hatun

Sultan Veled'in Fâtma Hatun'dan Mutahhara Hatun ve Şeref Hatun adlı iki kızı vardır. Her ikisi de keramet sahibi, ermiş kadınlardır. Hz. Mevlânâ, karakterleriyle gelecek nesillere örnek olacak bu âlime kadınlardan Mutahhara Hatun'u "Âbide", Şeref Hatun'u "Ârife" diye çağırır:

Hem-cünân Sultân Veled hazretinün Şeyh Salâhüddîn kızı Fâtma Hâtûn'dan üç oğlan vücûda gelmişidi biri Çelebi Celâlüddîn Emîr Ârif ve iki kızı. Ulusu adı Mutahhara Hâtûn ve kiçisinin Şeref Hâtûn idi. Birine Mevlânâ, Âbide dirlerdi ve birisine Ârife. İki dahi sâhib-i kerâmât ve vilâyâtıdılar. Ve Rûm'un hâtûnları yüz anlara dutmuşlarıdı, mürîd olmuşlarıdı. (ME, 250^a/8-12)

ME'da Şeref Hatun ahlâk güzelliğiyle zamanının Hz. Haticesi olarak övülür:

Hadîcetü'z-zamân, bânû-yı cihân Şeref Hâtûn bir gün Akşehr'de rivâyet itdi ki ... (ME, 235^a/1-2)

d. Dergâha intisap eden kadınlar

Gömeç Hatun

Büyük bir devlet adamının kızı ve Rükneddîn Kılıçarslan'ın karısı olan Gömeç Hatun, Mevlânâ'nın mürididir. III. Gıyâseddîn Keyhusrev'in annesi Gömeç Hatun'dan Mevlevî kaynaklarında övgüyle bahsedilir.³¹ ME'da da

³⁰ "Sizin hepinizin yaratılmanız da yeniden diriltiğiniz de sadece bir tek kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir." Lokmân 31:28 <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Lokm%C3%A2n-suresi/3494/25-29-ayet-tefsiri> (Erişim: 5 Mayıs 2022).

³¹ Ara Altun, "Gömeç Hatun Türbesi", *DİA*, 14, İstanbul 1996, 149, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gomec-hatun-turbesi> (Erişim: 25 Nisan 2022).

Gömeç Hatun, hem sultan eşi hem de Mevlânâ'nın müridesi "kutlu kraliçe" olarak anılır.

Aşağıdaki hikâyede Gömeç Hatun akraba kadınlarla eski evlerinde otururken Mevlânâ birden içeri girer ve "hemen evden çıkın" der. Kadınlar yalınayak evden çıktıktan sonra çatı çöker. Gömeç Hatun bu keramet karşısında Hz. Mevlânâ'nın ayaklarına kapanır. Şükranne olarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılması için 7.000 akçe bağışlar:

Hem-çünân menkûldür ki melike-i sa'îde Gömac Hâtûn ki Sultân Rükneddîn'ün menkûhası idi. Ve Mevlânâ hazretinün mürîdi idi. Hikâyet itdi ki "Bir gün eski sarâyda oğlancuklarumla ve hâtûnlarla otururduk. Nâgâh Hazret-i Mevlânâ kapudan içerü girdi ki 'tiz evden taşra çıkun.' Derhâl yalın ayak taşra seğirdiştük. Çün tamâmet kavm taşra geldiler, suffanun tamı aşığa oturdu. Ve ben Huzâvendigâr hazretinün ayağına düşdüm. Erbâb-ı hâcete sadakalar isâr itdüm ve şükrâne yidi bin sultânî akçe ashâba viribidüm." (ME, 113^b/9-15)

Gömeç Hatun'un sadık bir müride olduğu, Mevlânâ'nın ve dergâhın ihtiyacı olduğu her zaman yardıma yettiği görülür.

Hoşlikâ Hatun

Eflâkî'nin anlattığına göre, Selçuklu Veziri Muînüddîn Pervâne Konya'da iken intisap ettiği Fahreddîn-i Irâkî'yi Tokat'a davet etmiş ve burada kendisi için bir hangâh yaptırmıştı. 14. yüzyılda da Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi tarafından Tokat'a halifeler gönderilmiştir.³² Tokat'taki bu halifelerden biri Ârife-i Hoş-likâ-yı Konevî'dir.

Bir süre misafir ettiği ve şehir halkını büyüleyen vaaz ve konuşmalar yapan müfessir Nâsirüddîn Vâiz adlı bir ilim adamı, Ulu Ârif Çelebi hakkında ileri geri konuşunca Hoşlikâ Hatun ona itiraz eder ve kızar. Buna öfkelenen Vâiz Tokat'tan gider:

Menkûldür ki veliyyetullâhi fi'l-arzî hâtûn-ı âhîret Hoşlika Hâtûn ki şehri Tokat'da halifeyidi, şöyle rivâyet itdi ki yâr-ı Rabbânî melikü'l-fuzalâ kadvetü'l-müfessirîn Nâsirüddîn Vâ'iz Urmevî el-Veledî bir müddet Tokat'da musâfir olmuşdu bana. Va'zinun

³² Barihüda Tanrıkorur, "Tokat Mevlevihânesi", *DİA*, 41, İstanbul 2012, 227, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tokat-mevlevihanesi> (Erişim: 25 Nisan 2022).

letâfetinden tamâmet şehri kendüye rübûz kapmak kalmuşıdı. Bir gün Çelebi Ârif hakkında bir kelecî söyledi. Ben mu'ârıza itdüm, anı katı incitdüm. Münfa'îl oldu, durdu, Tokat'dan Niksar'a sefer itdi. (ME, 238^b/1-7)

O dönemde bir Mevlevî kadın halîfenin, ulemâca yadırganmaması şöyle dursun, onlardan birisiyle rahatça konuşup tartışabildiğini, hatta evinde misafir edebildiğini gösteren bu anlatı önemlidir.³³

İsmet Hatun

İffetî ve dindarlığıyla ünlü İsmet Hatun, Melik Fahreddîn Erzincanî'nin karısıdır. Fahreddîn Behramşâh kaynaklarda melik unvanı ile anılan üçüncü Erzincan beyidir.³⁴ *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de, Mengüçüklü melikin vefatından kısa süre önce Belh'ten Anadolu'ya göçen Bahâeddîn Veled'in Erzincan civarından geçeceğini öğrenen Fahreddîn Behramşâh'ın karısı İsmet Hatun'un, yola düşerek onun geçeceği güzergâha ulaştığı anlatılır. Bahâeddîn Veled'i görme şerefine nail olarak, ona saygılarını ifade ederler. Fahreddîn Behramşâh ve karısı İsmet Hatun Bahâeddîn Veled tarafından müritliğe kabul edilir.³⁵

ME'da İsmet Hatun namus ve ahlakta bir benzeri olmayan, Hz. Ayşe ve Hz. Hatice ile kıyaslanan ve evliya olarak anılan bir kadındır. Bahâeddîn Veled'in şehrin yakından geçeceği ona malum olmuş, şeyhin elini öpmek için peşinden gitmiştir. Akşehir yakınlarında attan inip yer öpmeleri ve Bahâeddîn Veled tarafından müritliğe kabul edilışleri şöyle anlatılır:

Hizmet-i Melik Fahrüddîn Erzincânî -r.a.- cümle-i rüşen-dillerdendi. Ve mu'takid evliyâyıdı. Ve anun bir hâtûnu varıdı, adı İsmet Hâtûn ki iffetde ve ismetde Âyişe-i dehr ve Hadîce-i asr idi. Ve anun vilâyeti meşhûrıdı. Pes âlem-i gaybetden ma'lûm oldu ol hâtûna ki bunun gibi kutb şehrûn yöresinden geçdi, gider. Derhâl bir yorga ata süvâr oldu. Sultânü'l-ulemâ'nun ardına düşdi. Ve hemânâ Melik Fahrüddîn'ün hâs kulları vâkı'a[-ı] hâli bildürdiler. Ol dahı

³³ Hülya Küçük, "Türk Tarihinde Kadın Veliler: İlk Dönem Mevlevîliği Örneği", *İstem*, S. 10, 2007, 73.

³⁴ Faruk Sümer, "Mengüçüklüler", *DİA*, 29, Ankara 2004, 141 <https://islamansiklopedisi.org.tr/mengucukluler#1> (Erişim: 25 Nisan 2022)

³⁵ Ali Mıynat, "Bir Mengüceklî Türkmen Beyi: Fahreddîn Behramşâh ve Yeni Keşfedilen Altın Sikkeleri", *Tarih Dergisi*, S. 70, 2019/2, 24.

birkaç atluyla İsmet Hâtûn'un ardınca revâne oldu. Erzincân'un Akşehir'e yakın Sultânü'l-ulemâ hazretine irişdiler. Ve atlarından indiler, yir öpdiler. Hazret-i Sultânü'l-ulemâ gönüllerin ele aldı ve ikisini dahı mürîdliğe kabûl itdi. (ME, 10^a/1-9)

Gürcü Hatun

Gürcü Hatun, asıl adı Thamara olan bir Gürcü prensesidir. Anadolu Selçuklu Devleti sultanı II. Gıyaseddîn Keyhusrev (salt. 1237-1246)'in eşlerinden biri ve II. Alâaddîn Keykubad (salt. 1249-1254)'in annesidir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1246 yılındaki ölümünden sonra Vezir Pervâne Muineddin ile evlenmiştir. Sonradan Müslüman olan Gürcü Hatun, Hz. Mevlânâ'nun hâmisî ve müridesidir. Mevlânâ'nun ölümünden birkaç ay sonra Mevlânâ Türbesi'nin inşasına destek vermiştir.³⁶

Sultan eşi olan Gürcü Hatun, Mevlânâ'nun sadık bir müridesidir. Bir gün Kayseri'ye gitmeyi diler; ancak Mevlânâ'nun ayrılık acısına dayanamaz. O zamanda "İkinci Mânî" olarak anılan Aynüddeve-i Rûmî adlı bir nakkaşa Mevlânâ'nun suretini resmettirmek ister ki o resim Gürcü Hatun'a yoldaş olsun:

Şöyle rivâyet itdiler ki melike-i zamân, bânû-yı cihân, hâtûn-ı sultân Gürci Hâtûn -rahimehünullâh- ki cümle[-i] muhiblerden ve mürîde-i ol hânedânıdı. Ve dâyim Mevlânâ hazretinün âteşi-şevkinde yanardı. İttifâkâ diledi ki Kayseriyye'ye gide. Ve ol hazretün firâkı nârına tahammül idemedi. Meğer ol rûzigârda bir nakkâş varıdı. Sûret-keridi ve tasvîr-i musavverâtta Mânî[-i] sâni idi. Ve ana Aynü'd-devle-i Rûmî dirlerdî, anı katna okıdı. Buyurdı ki Mevlânâ hazretinün sûretin bir tabak kâğıda resm ide. Şöyle ki gereğidür, gâyet hûb yaza ve güzel ide te seferlerde ana mûnis ola. (ME, 139^b/16-140^a/4)

Paşa Hatun

Paşa Hatun, İlhanlı Hükümdarı Geyhatu Han (salt. 1291-1295)'in karısıdır.³⁷ 690/1291'de İlhanlı tahtına geçen Geyhatu'nun, Budist olmasına

³⁶ Ali Sevim, "Keyhüsrev II", *DİA*, 25, Ankara 2002, 349, <https://islamansiklopedisi.org.tr/keyhusrev-ii> (Erişim: 25 Nisan 2022).

³⁷ Hülya Küçük, çalışmasında Gölpinarlı'yı kaynak göstererek Paşa Hatun'u Olcaytu Han'ın eşi olarak verir. Burada bir bilgi hatası olmalıdır. Eflâkî ve Z. bin Ârif Paşa

rağmen ağabeyi Argun'un aksine Müslümanlara karşı müsamahakâr davranmasında Müslüman olan karısı Paşa Hatun'un etkili olduğu bilinmektedir. Eflâkî, Paşa Hatun'un Ârif Çelebi'nin müridi olduğunu, Erzurum'da görüştiklerini, Ârif Çelebi'yi çok sevdiği için Konya'ya dönmesine izin vermediğini yazar. Paşa Hatun'un ölümünün Ârif Çelebi'ye malum olduğu söylenir:³⁸

"Keygatu Han'un avrat[ı] Paşa Hâtûn ki mahbûbumdı, andan hâric hareket gördüm. İncindüm, hışmıla çıkdum gitdüm." Paşa Hâtûn Erzenü'r-Rûm olurdu, bu hânedânun cümle muhiblerindenidi. Çelebi hazretin katı severdi. Nice müddet birbiriyle musâhibidi. İcâzet buyurmadı ki Konya'ya vara. Ve Sultân Veled hazretinden nice keret da'vet-nâmeler geldi, imkân olmadı. Hemân Çelebi üç gün, gice gündüz yimek yimedi. Sabâh herise diledi, göturdiler. Çûn ta'âma el urdı, buyurdu ki "Dirîgâ! Nâzenîn Paşa Hâtûn öldi." Elin gine ta'âmdan giderdi ve katı ağladı. ... Hadden taşra rikkatler itdi ve müteellim oldu. Buyurdu ki "Dirîgâ yâr-ı nâzenîn! Dirîgâ bânû-yı rû-yı zemîn!" (ME, 232^b/15-233^a/6)

İltirmiş Hatun

İltirmiş Hatun İlhanlı Hükümdarı Gazan Han (salt. 1295-1304)'ın karısıdır. Ârif Çelebi, Gâzân Han'ın saltanatının ilk yıllarında Irâk-ı Acem'i görmek niyetiyle Erzurum üzerinden Tebriz'e gider. Orada tanıştığı hanın eşi İltirmiş Hatun kendisine intisap eder. Eflâkî'ye göre yalnızca Selçuklu hükûmeti hatunlarından değil İlhanlı hükûmeti hanımlarından da birçok kadın Mevlevîliğe intisap etmiştir.

Aşağıdaki anlatıda, Ârif Çelebi'yi görmeyi çok isteyen İltirmiş Hatun bir semâ düzenler ve Çelebi'yi davet eder. Ârif Çelebi davete icabet eder. Kur'ân ve gazellerin okunmasının ardından Çelebi semaya başlar. Hayran

Hatun'u Olcaytu'nun değil Geyhatu'nun eşi olarak nakleder. Bkz. Zâhid b. Ârif, *Mahzenü'l-Esrâr*, SK-Ayasofya 3456, vr. 232^b; Hülya Küçük, "a.g.m.", 73.

³⁸ Bazı çalışmalarda Eflâkî'nin verdiği bu bilginin tarihî bilgilerle uyuşmadığına dikkat çekilir. Tarihler Paşa (Padişah) Hatun'un, Geyhatu'dan sonra İlhanlı tahtına çıkan Baydu Han'ın adamları tarafından 1295'te Kirman yakınlarında Kasr-ı Zer'de öldürüldüğünü ifade ederler. Şîrîn Beyânî ise onun, 1295 yılında, kardeşinin hanımı Kürdüçin Hâtûn'un emriyle, onun zindanında öldürüldüğünü ifade etmektedir. Bkz. Serhan Alkan İspirli, "Şair, Hattat, Müzehhib Bir Sultan: Padişah Hatun", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7/3, 2018, 1683-84.

kalan İltürmiş Hatun ona hediyeler vererek müridi olur. Çelebi'yi damat olarak görmek isteyen hatunun teklifi kabul görmez:

Melike-i zamân İltürmiş Hâtûn buyurdu ki “Ben cem’iyyet-i semâ’ tertîb ideyin. Şeyhülislâm oğlun viribiyeyin, da’ved ideyin. Lutfından şerîf buyura, tâ anun mübârek dîzârın göresin.” Hemânâ azîm cem’iyyet itdi. Şeyhülislâm oğlun sultan hâslarıyla viribidi. Çelebi hazretin da’vet itdi. Çelebi icâbet buyurdu, ashâb-ı kirâmıla ikdâm gösterdi. Ve şeyhzâde bir yolda giderken Çelebi hazretine kapıldı. Çün pâdişâhun [hâtûnu] İlter Hâtûn çadırına geldi. Kur’ân okıduktan ve gazeliyyâtdan sonra Çelebi hazreti semâ şürû itdi. Nice rubâ’iler buyurdu ve azîm şûr gösterdi. Şöyle ki han yüz bin dil ü cânıla ol sultân[a] muhibb oldı, ırakdan teferrücler itdi. Âhirü’l-emr İltürmiş Han çok atâlar ve hil’atler buyurdu. Cümle-i müridlerinden oldı ve şeyhzâde dahı mürid oldı. Diledi ki Çelebi’yi güyegü idine, râzî olmadı. (ME, 227^a/12-^b/13)

Gazan Han Mevlvî muhibbi olarak kalmışken İltürmiş Hatun Çelebi’ye mürit olmuştur. İltürmiş Hatun’un sema ayinini bizzat tertip etmesi ve Mevlvî dervişlerini çadırında ağırlaması Mevlvîliğin İlhanlı hanedanında yüksek kabul gördüğü şeklinde yorumlanabilir.³⁹

Fahrünnisâ Hatun

Mevlânâ zamanında onun sadık bir müridesi olan Fahrünnisâ Hatun’un da eserde adı zikredilir. Fahrünnisâ Hatun kâmile ve dindar bir kadındır. Kendi döneminde meşhur kadın sufî Râbia el-Adeviyye (ö. 185/801 [?]) olarak anılır. Âlimler tarafından sevilir, kerametler gösterir. Her zaman Mevlânâ ile görüşür. Bir gün sevenleri Fahrünnisâ’ya gelir ve birlikte Kâbe’ye gitmeyi teklif ederler; ancak Fahrünnisâ Hatun şeyhi Mevlânâ’nun icazeti olmadan gitmek istemez. Mevlânâ’ya Kâbe ziyaretini söylemek için geldiğinde daha söylemeden Mevlânâ konuyu anlar ve “Bu güzel bir istektir. Birlikte gideriz” der. Sohbet ederlerken gece yarısı Mevlânâ medresenin çatısına çıkar ve Fahrünnisâ’dan yukarı bakmasını ister. Hatun yukarı baktığında Kâbe’nin Mevlânâ’nun başının üstünde tavaf ettiğini görür, şaşkınlıktan bayılır. Kendine geldiğinde Mevlânâ’nun mesajını alır ve bu isteğinden vazgeçer:

³⁹ Fatih Bayram, “Ulu Arif Çelebi’nin İlhanlı Payitahtına Seyahatleri Hakkında Bazı Tespitler”, *Avrasya Etüdleri*, S. 42, 2012, 165.

Hazret-i Mevlânâ zamânında bir avrat kişi vardı, veliyye ve kâmile idi. Ana Fahrünnisâ dirlerdî -r.a.- Ve ol bir pârsâ ve siddikâ hâtûndı. Ve kendü rûzigârında Râbi'a-ı cihânıdı. Ve ekâbir-i ulemâ ve sâhib-diller ol hâtûnun muhibbi ve mu'tekidi idi. Ve anun zâhir kerâmetleri hadden taşra idi. Ve ol hâtûn dâyim Mevlânâ hazretinin sohbetinden hâlî değüldi. Ve Hazret-i Mevlânâ dahı anı görmekliğe varurdu. Evkât meğer Fahrünnisâ'nun muhibleri yiletmişler ola ki elbette Ka'be'ye gitmek gerek. Ve ol hâtûn eyitdi: "Mevlânâ hazretiyile meşveret ideyin ki anun icâzetinsüz ve işâretinsüz bana mecâl ve hareket itmeğe imkân yokdur. Ol ne ki buyurursa anı iderem." Ve ol hâtûn durdu, Mevlânâ hazretine ziyârete geldi ki ol Ka'be'ye gitmek hikâyetin arz ide. Hemân oturduğı vakt dahı bu dimeden Mevlânâ buyurdu ki "Be-gâyet eyi niyyetdür ve sefer-i mübârekdür. Ümîzdür ki bile olavuz." Ol Fahrünnisâ baş kodı, dahı söz söylemedi. Yârenler mütehâyir kaldılar ki acabâ bunların arasında keyfiyyet-i hâl ve mâcerâ nedür? Ve ol gice Fahrünnisâ, Mevlânâ hazretiyile kaldı, sohbet itdiler. Dün yarısından sonra Mevlânâ medrese tamına çıkdı, namâza meşgûl oldı. Namâzdan fâriğ olduktan sonra azîm na'ralar urdu ve şûrişler itdi. Hemân tamun bacasından işâret itdi ki "Fahrünnisâ yukaru gelsün." Çûn hâtûn medrese tamına çıkdı, Mevlânâ buyurdu ki "Yukaru nazar id ki maksûdun hâsil olmuşdur." Fahrünnisâ Hâtûn yukaru bakar, görür ki Ka'be-i mu'azzam Mevlânâ hazretinin üzerine tavâf ider ve çarh urur ayne'l-yakîn şeksüz ve gümânsuz. Fahrünnisâ za'îfe göricek ussı gitdi. Ve ana hayret ve hâlet vâkı oldı. Bir zamândan sonra ögi geldi, baş kodı ve ol diledüğinden vazgeldi. (ME, 98^b/13-99^a/12)

Râbia

ME'da, Sâhib İsfahânî'nin hanında birçok kız çalıştıran çok güzel bir fahişeden bahsedilir. Bir gün Mevlânâ bu hanın önünden geçerken fahişe, Mevlânâ'nın ayaklarına kapanır ve yalvarmaya başlar. Mevlânâ da üç kez "Rabia! Rabia! Rabia!" diye bağırır. Bunu gören diğer kızlar da Mevlânâ'nın ayaklarına kapanırlar. Mevlânâ, "Ne güzel pehlivanlar, ne güzel pehlivanlar! Bu yükleri ve meşakkatleri çekmeseydiniz, bu kadar aşağılık nefsi kim yenebilirdi? İffetli ve namuslu kadınların iffeti nasıl anlaşılırdı?" diyerek bu kadınları över. Dönemin büyükleri Mevlânâ'dan bu sözlerini

işitince “Mevlânâ gibi büyük bir adamın fahişelerle konuşması ve onlara iltifat etmesi anlamsızdır” der. Bunu duyan Mevlânâ, “Bu kadın olduğu gibi davranıyor ve ikiyüzlü değilmiş gibi görünüyor. Erkeksen onun gibi ol ve ikiyüzlülüğü bırak. İçin dışın bir değilse yaptığın iş boştur.” der. Fahişe tövbe eder.

Mevlânâ’nın ona “Râbia” diye seslenişini Râbia el-Adeviyye gibi güzel ahlaklı olup doğru yola yönelmesini istediği şeklinde yorumlayabiliriz.⁴⁰ Nitekim, kadın emrindeki kızları salıp, mallarını fakirlere dağıtır. Mevlânâ’nın müridi olması ve birçok hizmette bulunmasıyla da Mevlânâ’nın emeli karşılık bulur:

Menküldür ki Sâhib Isfehânî hânında bir fâhişe avrat var-ıdı
be-gâyet cemîle. Ve çok karavaşları varıdı. Hem ol işde bir gün
Mevlânâ hazreti o yoldan geçdi. Ol avrat ilerü seğırtti, baş kodı,
Huzâvendigâr’un ayağına düşdi, tazarru ve şikestlik gösterdi. Üç
keret Râbi’a diyü söyledi. Ve karavaşlarına haber oldı. Bir kezden
taşra çıkdılar, mübârek kademine baş kodılar. Buyurdi ki “Zihî
pehlevânlar, zihî pehlevânlar! Eger siz yük çekici olmayadunuz bu
kadar nüfûs-ı levvâmeyi emmâreyi kim mağlûb iderdi. Ve iffet-i
afife-i zenân kaçan âşikâre olurdu?” Hemânâ ululardan biri dimiş ola
ki “Bunun [gibi] ulu kişi harâbâtî kahbeler ile bu kadar söyleşmek ve

⁴⁰ Râbia el-Adeviyye Basralı bir kadın sūfidir. Zühhd hareketinin tasavvufa dönüşüm sürecinde önemli bir yeri bulunmaktadır. İsmi İslâm ve Batı kültüründe ilâhî aşkın sembolü olmuştur. Onun düşünceleri Ma’rûf-i Kerhî, Bâyezîd-i Bistâmî, Zünnûn el-Misrî, Cüneyd-i Bağdâdî, Hallâc-ı Mansûr gibi sūfileri etkilemiştir. ME’da, Râbia el-Adeviyye’ye dindarlık ve güzel ahlaklılık yönleriyle atıf yapılmasının yanı sıra onunla ilgili bir anlatı da bulunmaktadır. Rivayete göre bir gün Râbia bir eline ateş bir eline su almış, cenneti yakıp cehenneme su dökmeye gider. Böylece kulları Allah’a cennet ümidi ve cehennem korkusu için değil, Allah rızası için kulluk etsinler. “Eğer cennet ümidi ve cehennem korkusu olmasa kimse Allah’a itaat etmezdi” der: *Hem-çünân menküldür ki sâhib-dilden bir cemâ’at gördiler ki Râbi’a bir eline od almış ve bir eline bir desti su almış ta’cîl seğırdür. Su’âl itdiler ki “İy bânû-yı âhîret! Kanda seğırdürsin ve nedesin?” Eyitdi: “Giderem ki uçmağa od uram ve tamuya su dökem, tâ bu iki yol urıcı hicâb aradan gide. Ve maksûd mu’ayyen ola. Tanğrı’nun kulları Tanğrı te’âlâya ümîz garazinsuz ve korku illetinsüz kulluk ideler. Eger bî-recâ-yı cennet ve havf-ı cehennem olmayadı, bir kişi Tanğrı te’âlâ hazretine tapmazdı ve mutî olmazdı.”* (ME, 132^a/2-8) Ayrıntılı bilgi için bkz. Hülya Küçük, Semih Ceyhan, “Râbia el-Adeviyye”, *DİA*, 34, İstanbul 2007, 381 <https://islamansiklopedisi.org.tr/rabia-el-adeviyye> (Erişim: 22 Mayıs 2022); M. Nedim Tan, *Bir Dini İdealin İfade Biçimleri Râbia el-Adeviyye’den Kalanlar*, Pinhan Yayıncılık, 2020.

anları envâ'la nûvâht itmek vechi yokdur." Buyurdi ki "Hâliyâ ol bir renkde gider. Ve kendüyi şöyle ki vardur bî-zerk gösterür. Ve eğer ersin sen dahı eyle ol. İki renkten taşra çık, tâ zâhirün bâtnunıla hem-renk ola. Ve eğer senün zâhirün ile bâtnun yiksân olmaya, bâtl ola." Âkıbetü'l-emr ol hâtûn Râbi'a-vâr tevbe itdi. Ve karavaşların âzâd itdi. Ve evini yağma buyurdi. Âhîret nîkbahtlarından oldı, irâdet getürdi ve çok kullıklar itdi. (ME, 167^b/1-16)

Hediye Hatun

Hediye Hatun, Mevlânâ'nın ilk halifesi Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûb'un kızıdır. Şeyh Selâhaddîn'in maddi durumu iyi olmadığından kızına çeyiz düzemez. Hediye Hatun, Mevlânâ'nın harem dairesinde yaşar. Evlilik çağına geldiğinde Sultan Veled ve Çelebi Hüsâmeddîn onu Hattat Mevlânâ Nizâmeddîn'e vermek isterler. Mevlânâ, sultan kızlarının hocası, Usta Hatun'u çağırır ve Gürcü Hatun'a selam göndererek çeyiz konusunda yardım etmesini ister. Usta Hatun da boynuna zenbil asarak sultan sarayına gider ve durumu iletir. Sultan ve haremindeki kadınlar bu iltifat karşısında cömert davranırlar. Toplamda 70.000 akçelik çeyiz toplanır. Çeyizin çokluğu karşısında şaşırان Mevlânâ getirilenleri ikiye bölerek Hediye Hatun ile Fâtıma Hatun arasında paylaşır:

Menkûldür ki çûn Şeyh Salâhüddîn kızı Hediyye Hâtûn'ı dilediler ki ere vireler. Şeyh Salâhüddîn'nün esbâb-ı cihândan şöyle ki resmdür, azdan çokdan hîc nesnesi yoğdı. Ve ol kız Mevlânâ hareminde olurdu. Çûn büyüdi, derece-i bulûğiyete irişdi. Sultân Veled hazreti ve Çelebi Hüsâmüddîn sa'y itdiler ki ol kızı sultânü'l-küttâb üstâzü's-selâfîn İbn-i Bevvâb-ı sâni Mevlânâ Nizâmeddîn Hattât'a vireler. Killet-i hâlden tereddüdde kaldıladı. İttifâkıla bu kazıyyeyi Mevlânâ hazretine arz itdiler. Buyurdi ki "Usta Hâtûn[ı] Gürcü Hâtûn sarâyından okın". Usta Hâtûn bir avratıdı veliyye ve âlime. Ve sultân kızların öğredürdi. Okıdılar, geldi. Mevlânâ hazreti buyurdi ki "Ferzendüm Gürcü Hâtûn'a var, selâmumuz değür! Ve Hediyye Hâtûn'un keyfiyyet-i ahvâlin di tâ mu'âvenet itsün. Beğler hâtûnlarından, kendü kızları cihâzından anun cihâzın râst itsün. Ve her biri Hediyye Hâtûn[a] hediyye erzânî itsün, tâ ki gâyet Şeyh Salâhüddîn'e mahsûs olalar ki ol sultânun himmeti anlarınila bile ola." Hemân Usta Hâtûn boynuna zenbil

asdı, şey'en lillâh ide sultân[a] vardı. Huzâvendigâr selâmın irişdüirdi ve hikâyeti arz itdi. Cemi hâtûnlar ikrâm itdiler, başı kodılar ve ol iltifâta minnet-i azîm oldu. Ve çok şükrler itdiler ki Hazret-i Huzâvendigâr inâyet buyurdu ki bunun gibi hayrlara ve hizmetlere işâret buyurdu. Ve râğbet itdi. Derhâl Gürci Hâtûn hazînedârına emr itdi, iki üç pâre tahta tonlar getürdi. Biş biş pâre her nev'den geysisin râst itdi. Ve yiğirmi murassa küpe ve yiğirmi altun kıymetî yüzük ve tavîle ve külâh-bend ve altun üsküf ve kıymetî bilezükler ve nefis boncuk ve gayrın cem itdiler. Ve ulu kalıblardan ve pürçüklü kalîçelerden ve perdelerden ilerü getürdiler. Ve sînî ve tebsî ve kazan ve çanaklar, çînî ve bağır ve havân ve şâm'danlar ve mutbah âleti ale't-tamâm. ... Şöyle rivâyet ide[r]ler ki yakîn yetmiş bin akçalık ilettdi. Çûn Mevlânâ hazreti gördi, azîm beşâset itdi. ... Mevlânâ hazreti buyurdu cemî cihâzı iki böldiler. Yarısını Çelebi Ârif anası Fâtıma Hâtûn[']a virdiler ve yarısı Hediye Hâtûn'a virdiler, cihâzın râst itdiler. (ME, 205^a/2-^b/10)

Tâvûs-ı Çengî

ME'da bir kervansarayda rebab çalıp dans eden Tâvûs-ı Çengî adlı bir kadından bahsedilir.⁴¹ Tâvûs, erkeklerin âşık olduğu güzel ve çekici bir kadındır. Bir gün Mevlânâ bu kervansaraya gelir ve Tâvûs'un odasının karşısına oturur. Dans etmeye başlayan Tâvûs, Mevlânâ'yı odasına davet eder. Davete icabet eden Mevlânâ kadının odasında sabahtan akşama kadar ibadetle meşgul olur. Sonra sarığının tûlbentinden bir parça keser ve kadına verir. Hizmetçilere de bahşiş dağıtır. O gün, oradan geçen hazinedar, Tâvûs'a âşık olur ve onunla evlenir. Zifaf gecesi ona o güne kadar fark

⁴¹ Bazı kaynaklarda "Tâvûs Baba" efsanesinden bahsedilir. Efsaneye göre, Buhâra'dan, Şirâz'dan, Deşt'ten insanların Mevlânâ'yı görmeye geldiği bir devirde Konya'ya bir kervan gelir. İçerisinde hangi dinden, hangi mezhepten olduğu bilinmeyen bir kadın vardır. Mevlânâ aşığı dünyalar güzeli bu kadın, Meram Bağlarında küçük bir tepede bir kulübe yapmıştır. Mevlânâ âşıkları, bir sabah vakti Meram Bağlarında yapılan bir semâ töreninden dönerken, tepenin eteklerinden gelen bir rebab sesi duyarlar. Sesin ahengine kapılıp semâ ederler. Bir gün dervişler sürekli duydukları rebab sesini duymaz olurlar. Mevlânâ dervişlerine kulübeye bakmalarını söyler. Yukarı çıkan dervişler, kulübenin ortasında bir kucak tâvus tüyünden başka bir şey bulamazlar. Dervişler, meseleyi Mevlânâ'ya aktardıklarında "Türbesini yapın." diye emreder. Türbe meşhur "Nakışlı Hân" olarak bilinen yerdedir. Burada adı geçen Tâvûs'un ME'da geçen, sonradan Mevlânâ'nın müridi olan Tâvûs-ı Çengî'yle ilgisi var mıdır bilinmez. Detaylı bilgi için bkz. Hülya Küçük, "a.g.m.", 71-72.

etmediği güzelliğinin sebebini sorar. Tâvûs yanında getirdiği tûlbent parçasını gösterir. Hazinedar bu mucizeden çok etkilenir, ikisi birden Mevlânâ'nun müridi olurlar:

Ziyâüddîn[-i] vezîr kârübânsarâyında bir hâtûn vardı. Adı Tâvûs'ıdı. Be-gâyet çengî ve hoş-âvâz, şîrîn-sâz dil-nüvâz ve nâdir-i zamânıdı. Ve anun çengi letâfetinden âşıklar çengine esîr olmuşlarıdı. İttifâk şöyle düşdi ki bir gün Mevlânâ hazreti ol kârübânsarâyâ geldi. Anun hücesinün karşısına oturdu. Hemân-dem Tâvûs celve urdu, Mevlânâ hazreti önine geldi. Çengin hazretinün eteğinde kodı ve hücesine da'vet itdi. Mevlânâ hazreti icâbet itdi. Tanladan ağşama dek namâz u niyâza meşgûl oldu. Ve mübârek dülbendinden bir arşun mikdârı kesdi, Tâvûs Hâtûn'a virdi. Ve karavaşlarına kızıl filoriler bağışladı. Ve çıkdı, revâne oldu. ... Hem ol gün sultânun bir hazînedârı vardı. Ol hâtûnun katından geçerken nâgâh gördi, âşık oldu, derhâl bir emîn kişisin viribidi. Hammâma iletdiler, gice katna getürdiler. Elli bin filori külâh-bend bahâ bağışladı ve hadden taşra hizmetler itdi. Zifâf gicesi ol hâtûndan suâl itdi ki "Senün hüblüğün ve melâhatün bu gâyetde değildi. Bu eyyâmnda ne ma'nâdandur ki seni Râbî'a-ı ahd ve Zelîhâ-ı zamân görürem? Ve bu zibâlık ve ziyet sana kandandur?" Bu hâtûn eydür: "Mevlânâ hazreti bunda teşrîf buyurdu, dülbendinden bir pâre kesdi, bana virdi. Ser-bend idindüm." didi, gösterdi. Hazînedâr dilşâd oldu. Mevlânâ hazretine şükrâneler viribidi ve mürid oldu. Âkîbetü'l-emr Tâvûs çengîsinün hâli şuna irişdi ki Konya'nun hürîleri ana mürid oldılar. (ME, 125a/1-19)

e. Kadınlar hakkında olumsuz görüşler

ME'da az da olsa kötü ahlaklı, olumsuz kadın tipinin var olduğunu görmekteyiz. Bunlardan biri bir delikanlının parasını yiyip bitiren bir "fahişe avrat" hakkındadır. Hikâyedeki genç erkek söz konusu kadına aşık olduktan sonra bütün malını mülkünü onun uğrunda harcar, bir parça ekmeğe muhtaç olur. Parası bitince kadına sözünü geçiremez, kötü muamele görür ve feryat eder:

Ve ol oğlan bir avratıla ta'aşşuk itdi. Tamâmet esbâbın ol avrata telef itdi. Hîc nesnesi kalmadı mâldan memleketden. ... Âkîbet bu oğlanun hâli şuna irişdi ki cemî-i mâlî gitdi. Şöyle ki bir pâre etmeğe

muhtâc oldu. ... Çûnki mâl gitdi, ma'sûkını nice ki kenâra çekerdi ve gel dir idi gelmezdi. Karı ol mahabbet ki aralarına kıl girmezdi. Gözden düşdi ve her bir bûse yirine bin sögmekler iderdi. Âhirü'l-emr ol oğlan ol fâhişe avrata eydür: "Senden bir hâcetüm vardır. Dut, andan sonra sen bilürsin ne idersen. Avrat râzî oldu. Oğlan eyitdi: "Dilerem ki sen bevl iderken iki budun arasına nazar idem." Avrat eydür: "Sehel nesne." Hemân bevl vaktinde oğlan geldi, fercini tefferüc itmeğe meşgûl oldu. Ve feryâz itdi, heyâhey ağladı. Sordılar ki "Niçün ağlarsın, efgân nedür?" Oğlan eyitdi: "Ol mecmû-i mâldan ve esbâbdan ki anun yolında oynadum, hîc birini görmezem. Ve cemû-i işbu karanu yire gitdi. Ne kadar ki gözledüm, anlardan bir eser belürmez." (ME, 65^a/10-^b/6)

Bir diğەر hikâye Ârif Çelebi menâkıbının anlatıldığı bölümdeyir. Ârif Çelebi'ye kıyamet gününde ne olacağını soran âlime bir kadına Çelebi cennet mükafatlarını anlatır. Bu mükafatların içinde kadınlara hizmetlerde bulunacak huriler ve gılmanlardan bahseder:

Bir gün bir fakîre-i âlime-i sâhib-dil Çelebi hazretine ziyârete geldi. Çok ni'metler ve tuhfeler ve tonlar getürdi. Çok sohbetden sonra be-ittihâd-ı yârâne sordu ki "Kıyâmet gününde biz bî-çârenün emvâli nice olup gerek?" ... Buyurdi ki "Hak te'âlâ inâyet buyura uçmağa giresiz ve hüriler hizmetkârunuz ola". ... Eyitdi: "Dahı ne ola?" Buyurdi ki "Dürlü hulleler örtinesiz ve şarâbât içesiz, ayyâşlar idesiz." Eyitdi: "Dahı ne ola?" ... Buyurdi ki "Âhir ni'met uçmakda minâre gibi ve çınâr budakları gibi kîrler ola kudretden yaradılmış ... lezzet hâsıl ideler ve dinleneler. Bu işden hoş dahı ne ola?" (ME, 243^a/13-^b/3)

Bu anlatıda kadınlara yönelik olumsuz bir tutumdan ziyade cennette kadınlara cinsel tatmin sağlayan kudretin müjdelenmesinin biraz müstehzi bir yolla ifade edildiğini söylemek mümkündür.

Metnin Şems-i Tebrîzî menâkıbında geçen iki anlatısında kadınlar için hakaret sayılabilecek bazı ifadelere yer verildiğini görmekteyiz. Bizzat Şems, güzel kadınların sıfatlarını sayarken bu ifadeleri kullanır, güzel kadınların cinselliğe düşkün olduğunu, başka bir şeye önem vermediklerini söyler:

Sultân Veled hazretinden menkûldür ki bir gün Hazret-i Mevlânâ Şemseddîn nîk-zenân avratların sıfatın eyitdi. Buyurdi ki “Bileyin heme-hâl eğer bir avrata arş üzerinde yir vireler ve ol nâgâh dünyâya nazar ide. Ve yir yüzinde bir kakmış kîr göre, divâne-vâr ola. Avrat arşdan kendin pertâb ide, ol kîrün üstine düşe. Anun-içün ki avratların mezhebinde kîrden yukaru nesne yokdur.” (ME, 187^a/9-13)

Aynı menâkıb içerisinde Melike Hatun'da Mevlânâ'nın nurunu görüp onu öven Şems'i de görürüz.⁴² Şems'in Melike Hatun'u Mevlânâ'nın kızı olduğu için övmesi de ihtimal dahilindedir. Bu durumda, Şems-i Tebrîzî'nin kadınlara dair olumsuz bir tavrı olup olmadığı ya da tarikat içerisinde Şems'e karşı olan bazı olumsuz tutumları göz önüne aldığımızda bu ifadelere kasıtlı olarak yer verilip verilmediği incelenmeye değer bir konudur.

S o n u ç

Mevlevîlik tarihinin ana kaynaklarından olan Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Ârifin*'i ilk defa 1401 yılında *Mahzenü'l-Esrâr* adıyla Zâhid bin Ârif tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserde Mevlevî dergâhu içinde ve dışında bulunan birçok kadından bahsedilmektedir. Dergâh içerisindeki kadınlara bakıldığında anne, eş, evlat, torun, gelin vb. Mevlânâ'yla birinci derecede akrabalık ilişkisi bulunan kadınlar hakkında detaylı anlatımların olduğu görülür.

Mevlânâ'nın ailesi dışından olup dergâha intisap etmiş, Mevlevîlikle gönül bağı bulunan, maddi/manevi desteği olan kadınlara da eserde yer verilmiştir. Bu kadınların bazıları üst düzey erkeklerin eşleri olan çok güçlü kadınlardır. Halife kadınlar, mürideler, varlıklı olup tarikata hâmilik yapanlar, sultan eşleri Mevlevîlik içerisindeki güçlü kadınların varlığının kanıtıdır. Eserde, kötü yolda olup sonradan Mevlânâ'nın yardımıyla doğru yola yönelen ve güzel ahlak kazanmış kadınlar da vardır. Ayrıca, Hz. Ayşe, Hz. Hatice, Hz. Meryem, Hz. Râbia ve Hz. Yûsuf kıssasında geçen Zeliha gibi, semavi dinlerin önemli kadın kahramanlarına telmih yapılmıştır.

Eserde az da olsa olumsuz kadın tiplerine yer verilmiş; ancak bu kadınlar sonradan ya doğru yola yönelerek mürit olmuşlar ya da

⁴² Bkz. “Melike Hatun” bölümü.

karşılaştırma yoluyla güzel ahlaklı kadınların öne çıkmalarına imkan sağlamışlardır.

KAYNAKÇA

- Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012.
- ALKAN İSPİRLİ, Serhan, “Şair, Hattat, Müzehhib Bir Sultan: Padişah Hatun”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7/3, 2018, s. 1679-93.
- ALTUN, Ara, “Gömeç Hatun Türbesi”, *DİA*, C. 14, İstanbul 1996, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gomec-hatun-turbesi> (Erişim: 25 Nisan 2022).
- BAYRAM, Fatih, “Ulu Arif Çelebi’nin İlhanlı Payitahtına Seyahatleri Hakkında Bazı Tespitler”, *Avrasya Etüdüleri*, S. 42, 2012, s. 157-168.
- Bedüzzaman Fırûzânfer, *Mevlâna Celâleddin*, çev. F Nafiz Uzluk, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2005.
- CEYHAN, Semih, “Şems-i Tebrîzî”, *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sems-i-tebrizi> (Erişim: 25 Nisan 2022).
- DEĞİRMENÇAY, Veyis, “Sultan Veled”, *DİA*, C. 37, İstanbul 2009, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sultan-veled> (Erişim: 25 Nisan 2022).
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlânâdan Sonra Mevlevilik*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2006.
- HELMİNSKİ, Camille Adams, *Women of Sufism A Hidden Treasure*, Shambhala, Boston 2003.
- KOYUNCU, Zeynep, “Mâder-i Mevlânâ Mümine Hatun’a Yazılan Manzumeler”, *SEFAD*, S. 45, 2021, s. 253-270.
- KÜÇÜK, Hülya, “Türk Tarihinde Kadın Veliler: İlk Dönem Mevlevîliği Örneği”, *İstem*, S. 10, 2007, s. 65-74.
- KÜÇÜK Hülya, Semih Ceyhan, “Râbia el-Adeviyye”, *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rabia-el-adeviyye> (Erişim: 22 Mayıs 2022).

- LEWIS, Franklin, *Mevlânâ-Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010.
- Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, çev. Derya Örs, Hicabi Kırlangıç, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015.
- MIYNAT, Ali, "Bir Mengüceklî Türkmen Beyi: Fahreddîn Behrâmşâh ve Yeni Keşfedilen Altın Sikkeleri", *Tarih Dergisi*, S. 70, 2019/2, s. 19-36.
- ORAL, M. Zeki, "Mâder-i Mevlânâ: Prens Mümine Camii, Türbesi ve Hayatı", *Konya Halkevi Kültür Dergisi*, S. 53-56, 1943, s. 121-129.
- ÖNGÖREN, Reşat, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", *DİA*, C. 29, Ankara 2004, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevlana-celaleddin-i-rumi> (Erişim: 20 Nisan 2022).
- ÖZCAN UĞUR, Elif ve Sevim Yılmaz Önder "Bir Menâkıbü'l-Ârifin Tercümesi Mahzenü'l-Esrâr ve Metindeki Farsça Unsurlar", *III. Uluslararası Türkiye-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu Türkçe Bildiriler Kitabı*, Demavend, İstanbul 2021. <http://www.demavend.com.tr/e-kitap/tidei3kapaktr.jpg> (Erişim: 3 Mayıs 2022).
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Hatun", *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatun> (Erişim: 30 Nisan 2022).
- SEVİM, Ali, "Keyhüsrev II", *DİA*, C. 25, Ankara 2002, <https://islamansiklopedisi.org.tr/keyhusrev-ii> (Erişim: 25 Nisan 2022).
- SÜMER, Faruk, "Karamanoğulları", *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karamanogullari#1> (Erişim: 25 Nisan 2022).
- SÜMER, Faruk, "Mengüçlülük", *DİA*, C. 29, Ankara 2004, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mengucukluler#1> (Erişim: 25 Nisan 2022).
- ŞAHİNOĞLU, M. Nazif, "Bahâeddin Veled", *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahaeddin-veled> (Erişim: 25 Nisan 2022).
- TAN, M. Nedim, *Bir Dini İdealin İfade Biçimleri Râbia el-Adeviyye'den Kalanlar*, Pinhan Yayıncılık, 2020.
- TANMAN, Baha, "Âbid Çelebi Tekkesi", *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abid-celebi-tekkesi> (Erişim: 30 Nisan 2022).

TANRIKORUR, Barihüda, “Karahisar Mevlevîhânesi”, *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karahisar-mevlevihanesi> (Erişim: 3 Mayıs 2022).

TANRIKORUR, Barihüda, “Tokat Mevlevîhânesi”, *DİA*, C. 41, İstanbul 2012, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tokat-mevlevihanesi> (Erişim: 25 Nisan 2022).

YAZICI, Tahsin, “Ahmed Eflâkî”, *DİA*, C. 2. İstanbul 1989.

YAZICI, Tahsin, “Ârif Çelebi”, *DİA*, C. 3, <https://islamansiklopedisi.org.tr/arif-celebi> (Erişim: 25 Nisan 2022).

Zâhid b. Ârif, *Mahzenü'l-Esrâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 3456. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Lokm%C3%A2n-suresi/3494/25-29-ayet-tefsiri> (Erişim: 5 Mayıs 2022)

“WOMEN’S MOTIF IN THE MAWLAWI MANĀKIBNĀME MAHZAN AL-ASRĀR”

Abstract

Mawlānā Jalāl al-Dīn Rūmī (ö. 672/1273) is a great value shaping Turkish Sufi literature. The influence of his works has survived through the ages. Many works have been written about Mawlānā and Mawlawi. Manākib al-Ārifīn, one of the works that constitute a source for these, was written in Persian by Ahmad Aflākī (ö. 761/1360), who was raised in the tradition of the sect. This religious-mystical work of Aflākī was translated into Anatolian Turkish named Mahzan al-Asrār for the first time during the reign of Murad II (reign 1421-1444, 1446-1451). The narratives about women belonging to the dergah are remarkable in the work. The stories about Kira Hatun, Melike Hatun, Mutahhara Hatun, Şeref Hatun, and Fatima Hatun who were first-degree relatives with Mawlānā such as wife, children, grandchildren, brides; as well as, the murits such as Gömeç Hatun, Hoşlika Hatun, Gürcü Hatun, Paşa Hatun, who joined the dervish lodge outside of Mawlānā’s family and were supporting as sultan’s wife are told. In this study, based on the relations between Mevlānā and his dergah, the women in Mahzan al-Asrār will be examined in terms of status, lifestyle, life stance, etc. in the context of “women’s motifs” issues.

Keywords

Mawlānā, Mawlawi, Manākib al-Ārifīn, Mahzan al-Asrār, women, motif.